

MARIOVO – BOJDEVSTVENA UBAVINA MAKEDONIJA -PALENZO

*Borba mi se void,mamo,za staro Mariovo,
Staro Mariovo,mamo,na grcka granica.
Na grcka granica,mamo,gore Kajmakcalan,
.....
.....*

*Staro Mariovo,mamo,ogan go gorelo,
Ogan go gorelo,mamo,na vrv Kajmakcalan,
na vrv Kajmakcalan,mamo,tamo Dobro pole...*

Neobjavena pesna za Mariovo
Zabelezał Milan Risteski

*A battle is fought,mother,Old Mariovo
Old Mariovo,mother,at the Greek border
At the Greek border mother high on Kaymakchalan
.....
.....
Old Mariovo mother,fire was burning it
Fire was burning it mother on the peak of Kaymakchalan
On the peak Kaymakchalan mother there Dobro Pole...*

An unpublished poem about Mariovo
Noted by Milan Risteski

VOVED

Kajmakcalan – gordosta na Niche,drevna stara planina koja so svoite 2520 metri visocina vi ovozmozuva da go imate Mariovo na dlankata.Toj e blisku do nas,no sepak,daleku,nedostizen,neosvoen.No dojde denot koga ni se ispolni nasata golema zelba.Trgravme na najvozbudlivoto i dolgo ocekuvano patuvanje kon drevniot Kajmakcalan.

16 septemvri 2001 god.Vo ranite utrinski casovi se upativme kon “rajot”.A kade e “rajot”?! Kon nego void samo eden pat.Patuvanjeta so terensko vozilo ne bese mnogu udobno,no bevme premnogu radosni i vozbudeni i ne pomisluvavme na toa.

Moite zborovi ke bidat mnogu siromasni,za da mozam da go opisam cuvstvoto koe me obzede koga poleka no sirurno se iskacuvavme kon nasata cel.Slikite niz prozorecot na voziloto se menuvaa mnogu brzo.Karpestite figure izgledaa kako da se vajani,grmuskite stanuvaa se poraskosni i se pretopuvaa vo bukova ili dabova suma.Me obzedoa toplina i golema radost sto sum del od ova priroda,cista,nedoprena od covecka raka,onakva kakva sto ja sozdal gospod.Sumata stanuvase se pogusta,dabovite i bukite gi zamenuvaa stoletnite borovi i elki,koi go krieja siniloto na nebesniot svod.

INTRODUCTION

Kaymakcalan – the pride of Nidze,an ancient old mountain with its 2.520 above sea level enables you to have Mariovo on your palm.It is close to us,but yet far,unreachable,unconquerable.But the day came when our great wish came true.We set out on the most exiting and long-awaited journey towards the ancient Kaymakcalan.On September 16th 2001 – in the early morning hours we set towards the “paradise “.But where is the “paradise “? Only one road leads towards it.The travelling with the terrain vehicle wasn’t very comfortable,but we were very happy and exited and we didn’t even think about the bumpy roads.

My words will be very meager to describe the feeling which overwhelmed me when slowly but surely we approached towards our goal.The pictures through the window of the vehicle changed very quickly.The rocky figures seemed like sculputered,the bushes became even more glamorous and they assimilated into the beech or oak woods.I was overtaken with warmth and great joy that I am part of this nature,pure,untouched by human hand,the way god created it.The forest became thicker,the oaks and beeches where replaced by the centuries old trees and pine trees,which hid the blueness of the vault of heaven.

Sumska kuka na Kajmakcalan

Po povekecasovno vozenje, pred nas se pojavi mala ledina i edna prekrasna kamena sumska kujka. Radosta bese pregolema. Gi ostavivme rancite i sekoj go ponese ona sto mu bese neophodno. Jas, se razbira, go ponesov mojot veren drugar-fotoaparatot. Zapocna naseto patesestvie kon Kajmakcalan. Cekor po cekor, stapka po stapka se iskacuvavme i ne pocustvuvavme zamor koga ja napustivme gustata borova suma. Pesacevme po voenoto zade i ne mozevme, a da ne pomislime na borcite koi gi ostavija svoite zivoti na ovie visini. borejki se za slobodna Makedonija.

Sonceto visoko se izdignuvase nad nas, a nie zedta ja gasevme so borovinkite koi veke se bea podisusile. Nivnite listovi ja imaa zolto-crvenata esenska poja i davaa vpecatok na kilim koj se prostirase na vrvovite na Nidze planina. So sekoj nareden sviok, vobudata bese se pogolema. Veke crkvata Sv. Petar i Pavle bese na povidok i znaevme deka uspeavme da se iskacime na Kajmakcalan. Toj ne osvoi nas so svojata ubavina. Gledajki na pejsazot sto se prostirase pred nas, imav cuvstvo deka nisto na ovoj svet ne e tolku vazno, kako duhovniot mir. Vo taa ubavina sto ne opkruzuvase, lakomo go vdisuvavme cistiot planinski vozduh, koj ni gi procistuvase gradite, a pritoa planinata ni go hranese mozokot so svoeto bogato zelenilo.

Ostavivme po nekoja paricka vo crkvata zelba bila negovoto srce da pociva na ovie visocini. Negovata ljubov sprema kajmakcalan ostana vo negovoto srce da zivee vecno. Na 50-tina metri od crkvata se naoga kosturnica na padnatite boric od Prvata Svetska Vojna. Onemevme od slikata sto ja vidovme vo grobnicata. Cerepi i kosturi pogodeni od kursum ili probodeni so bajonet, svedostva za grozomornicata na vojnite.

Borovinkite na Kajmakcalan

Kvecerinata se vrativme vo sumskata kujka. Po kratok odmor, na ledinata sto se naogase pred nea zapalivme ogan. Plamenjata tancuvaa na tivkoto vetre, koe sumolejki raskazuvase za taznata planinska prikazna. Oslobodeni i olabaveni, malku podopijaneti od planinskiot vozduh, ne zabelezavme koga pocna da se obviva temninata okolu nas. Planinata poleka. Planinata poleka go pocnuvase svojot son. Veterceto podzapre, se slusase samo neznoto sumolenje na drvjata. Go slusavme disenjeto na planinata. Taa bese mirna i spokojna, a nie so naseto prisustvo i dadovme zivot. Taa nok ziveevme za nea. Nasata pesna odeknuvase i se gubese kako eho niz borovata suma, koja ne stitese vo svoite pazuvi, otkrivajki ni gi volsepstvata na nokta. Kulminacija bese pojavuvanjeto na mesecinata i roj zvezdi. Bese volsebno.

Magijata na sonot pocna da vladee i so nas. Vo toa ogromno prostranstvo, opkruzeni so borovata suma i pokraj stravot, hrabro i smelo go iscekuvavme raganjeto na noviot den. Osloboduvajki se od senkite i

volebnata mok na planinata,nie se raduvavme na izgrebot na sonceto koe se borese da gi pobedi oblacite sto sakaa da go skrijat od nas.No toa gi stopi i gordo se iskaci na horizontot.

Se približi momentot koga trebase da go napustime "rajot".Zatoa kradevme po malku od ubavinata sto ne opkrzuvase i so tazni vozdiski zaminavme so uteha i nadez deka povtorno ke se vratime da prodolzime so naseto druženje tamu kade sto zastanavme.

Mermernata urna vo koja bese smesteno srceto na D-r Rajs (lekar od Svajcarija)

Crkvata Sv.Petar i Pavle na Kajmakalan

MARIOVO NIZ VEKOVITE

Mariovo e neobicno po mnogu nesta:neobicno e po toa sto e visokoramninska kotlina,najverojatno od ezersko poteklo (za sto svedoci fosilot na riba,pronajden vo sto svedoci fosilot na riba,pronajden vo diatomerskata zemja vo blizina na seloto Manastir,koj denes se cuva vo narodniot muzej vo Prilep); neobicno e po svojata diva ubavina,po svojata istorija koja ja belezi Prvata mariovska buna protiv otomanskite ugnjetuvaci 1564 god. i Vtorata mariovska buna 1689 god.; neobicno e po svojot raskosen vez na zenskata narodna nosija,koja denes zazema mesto vo muzejot na covekot vo Pariz i vo Titovski ot muzej na Dedinje vo Belgrad.

So vekovi naselenieto bilo vrzano za svojot kat,ne poznavajki ja tradicijata na pecalbarstvoto,za da se oddelat recisi odednas od svoeto ogniste i masovno da go napustat ovoj region,raseluvajki se niz Evropa,pa duri i preku okeanot vo Kanada,Amerika pa duri i preku okeanot vo Kanada,Amerika i Avstralija.

Denes vo Mariovo postojat " prizracni " sela,vo koi kako duhovi se snovaat senkite na posledniot ili na poslednite zatocenici na svoe tlo.Koga ke stapnete na koe bilo mesto od ovoj kraj,ke go pocustvuvate duhot na minatoto.Sekoj kamen,sekoja zidina ima svoja istorija,a taa istorija ja crpime od legendite i predanijata koi se prenesuvaat od koleno na koleno.

Mariovo e prepolno so tragi na civilizacija i kultura uste od najstari vremenja,kako sto tvrdat arheolozite i istoricarite od ovoj kraj.Materijalnite dokazi govorat za najmalku dva mileniuma kontinuitet na civilizacija i kultura.Treba da se spomene deka tragite za Mariovo se srekaat uste vo pisuvanjetu na najstarite istoricari Plinij i Strabon.Gi spomenuvaat kako potomci na stariot pod imeto Peoni,koi se odlikuvaat so stara i visoko razviena civilizacija ,vo vremeto na arhajski ot period 6 i 7 vek p.n.e. Arheoloskite ostatoc jasno ukazuvaat na postoenje pogolemi i dosta raskosni gradski naselbi od rimsko vreme povrzani so VIA IGNATIA koj po se izgleda minuval tuka.

Postojat poveke legend za imeto Mariovo.Spored edna od niv vo rimsko vreme ova oblast go nosela imeto Morina i nastanala od more,koe isteklo od tecenieto na Crna Reka.

Toa go potvrduvaat i denes skeleti od ribi ili skameneti skolki koe se spomenuva e Morihova,najverojatno po nekoj staresina Morih od vizantisko vreme.Vo starite geografski karti od bivsa Jugoslavija,Mariovo stoi kako Morihovo.

Ostatoci od okameneti skolki

Vo ponovo vreme se upotrebuva imeto Mariovo, za koe se smeta deka nastanalo od imeto na carica Marija. Taa bila kerka na despotot Gjurg Brankovik i negovata zena Irina. Marija bila mazena za sultanot Murat vtori, no poradi toa sto ne sakala da se poturci i ja sirela hristijanskata vera, sultanot bil prinuden da ja protera od Carigrad. Sultanija Mara ili Kala Mara kako sto ja narekuvale Turcite, otisla vo manastirov Treskavec da se pricesti, no svestenicite smetajki ja za "gresna dus" ne i dozvolile. Marija mnogu se nalutila, go zapalila manastirov i otisla vo "Mirna zemja" da zivee vo selo Vitoliste. Uste pred antickiot period, naselenieto vo ovoj kraj se zanimavalo so odgleduvanje dobitok i dolgo vreme ziveelo nomadski zivot. Spored naucni dokazi, ovoj region vo 6 i 7 vek za prv pat go naseluvaa slovenski pleminja. Istoricarite zabelezuvaat deka slovenskoto vo masovnoto hristijaniziranje na Slovenite vo ovoj region se pokrstilo vo masovnoto hristijaniziranje na Slovenite vo Balkanot vo vtorata polovina na 9 vek, a vo Mariovo se zacuvani nekolku drevni crkvicki i manastiri, mosne znacajni od kulturni i istoriski aspect.

Za ovoj planinsko-stocarski kraj, so vekovi se otimale Vizantija, Bugarija i Srbija, se do doaganjeto na Turcite na Balkanot vo 1394 godina. Turcite vo Mariovo sozdale avtonomija, blagodarjenje na sultanijata Mara, koja gi oslobodila od plakanje danoci i naselenieto ziveelo malku poslobodno. Po nejzinata smrt, tie

privilegii se izgubile. Direktno vo Mariovo nemalo turski pasa, no indirektno, naselenieto od ovoj kraj bilo potcineto na turskata vlast. Toa go potvrduvaat podatocite koi zboruvaat deka naselenieto godisno plakalo danok od 700 goveda, 400 tovari pčenica i jacmen, 45 000 akcinja – torbicki so zlatnici i drugo. Vo toa vreme turcite gi zasiluvale svoite zulumi, poradi sto mnogu sela se upostoseni megu koi se : Trnovo, Petalino, Tumanovo, Kostenovo, Lesnica, Lisec, Satoka i Crnicani. Otomanskata uprava gi zasiluvala nasilstvata od sekakov vid. Vo 1548 godina bil izvršen grabez na deca Mariovcinja od prilepskiot Pazar. Novi grabezi i zulumi od prilepskiot Kadija bile napraveni i vo seloto Caniste, koga bila grabnata i ubavata kales Angja od Staravina, dojdna na gosti za Mitrovden vo caniste. Poradi ovie zulumi, Mariovcite ja organizirale prvata Mariovska buna na Balkanot protiv moknata Otomanska imperija. Buntovnicite na cello so pop Jakov, Trajko Sirme, od Staravina i pop Dimitrija od Gradescnica, uspeale da ja spasat Kales Angja i decata zemeni za Janicari, so sto go porazile Askerot na kadijata vo Prilep. Turcite bile mnogu naluteni, ne mozele da go podnesat porazot i im spremile odmazda.

Site ucesnici vo bunata zaedno so svoite familii, so dobitok i mnogu hrana, se smestile vo rimskata tvrđina Pesta, koja poradi visokite zidini i porti, bila neosvoiva. So voda se snabduvale od Brenskoto cesnice, donesena vo kjumci vo tvrđinata. Taka podgotveni go ocekuvale napadot na Turcite. Turskite begovi, subasi, sejmeni, kjai, gavazi, cause, usaci, t.e. site turski razbojnici i silezii, okolu 1000 vooruzani vojnici, ne mozele da ja osvojat Pesta. So predstvo na dvajca prilepcani potkupeni od Turcite, so itrina go otkrile izvorot na voda i po tri dena branitelite morale da gi otvorat portite. Tuka vo posledna borba za sloboda mnogumina gi zagubile svoite zivoti. Dimitrija Stale od Satoka i Mato Nikola od Besiste si gi odzele zivotite pred portite na tvrđinata, ne sakajki da se predadat zivi. Pop Pejo i Petko Gjorgo od Staravina bile obeseni na Brestot pred portite na tvrđinata, a pop Jakov i Trajko Sirme bile zivi izgoreni vo Prilep, izvikuvajki: "Umirame za svetata vera pravoslavna i zlatnata sloboda".

I po surovoto zadusuvanje na Prvata mariovska buna, mariovskoto naselenie prodolzilo da se buntova i da i se sprotivstavuva na turskata tiranija. Vo 1688/89 godina, izbuvnala i vtorata mariovska buna protiv zulumite na Musa – pasa. Togas nastradale selata Gradescnica, Polcice i Pestani.

Gordoljubivo i slodoljubivo Mariovo, so svojot postojano buntoven duh i masovno narodno dvizenje, dolgo vreme mu sluzelo kako primer na preostanatoto porobeno makedonsko naselenie vo sosednite i podalecnite makedonski podracja, a i na drugite porobeni balkanski narodi. I pokraj stradanjata i nasilstvata, Mariovo uspealo da go socuva svojot makedonski identitet uspealo da go socuva svojot makedonski identitet, bez menuvanje na nacionalniot sostav na teritorijata. Spored verodostojni izvori za brojnosta na naselenieto, po izvršenite popisi od turskite vlasti, vo 1467 godina vo mariovskata nacija bile registrirani 3415, a vo 1519 godina, 9264 isklucitelno hristijansko naselenie. Sekoj obid za islamizacija na Mariovo ne bil uspesen. Za

toa zboruva edno predanie,koe se prenesuva megu naselenieto:prilepskiot kadija ispratil oza da go islamizira Mariovo.No,samo sto stignal vo prvoto selo,bil faten od narodot i zatvoren uste prvata vecer da spie vo kocina zaedno so svinjite.Toj od strav,cela nok ja pominal drzejki se obesen za slemiloto vo kocinata .Sledniot den go pustile i toj glavecki izbegal pravo vo Prilep kaj kadijata.Koga raskazal sto mu se slucilo vo Mariovo,ocenile deka toj narod e kaznet od boga,neprokopsan,div i ako moze da mu se zeme arac – danok,dobro e.Ochata predvidel deka tamu ne samo sto nema da uspee islamizacijata,tuku i megu toj los narod ne moze da szivee tursko naselenie.

Poradi terorot i drugi macni covecki stradanja od razni zulumkjari,kacaci i drumski razbojnici,naselenieto bilo prinudeno da gi napusta svoje prostorii.No i pokraj toa narodot prodolzil so davanje otpor i zapocnalo vremeto na masovno ajdutstvo.Eden od prvite ajduci e Balto vojvoda,potoa Gjane i Gjelo,Gjorgi Lazot,koj go likvidiral po zlo procueniot kacak – aramija Cucuk Sulejman od Prilep,pa Crne Vojvoda i dr.Mesni vojvodi stanale i poznatiot i opean lik na Tole Pasa od Krusevica,Trajko Zojkata od Zivovo,Jovan Gjurov od Vitoliste,Andon Volkanov od Dunje,Trajko Kralot od Brnik,Ivan od Gudjakovo,Cicot od Besiste.Mariovskata ceta na Tole Pasa imala imala cest da go obezbeduva Petre pred naletot na mnogubrojniot turski asker na 14 oktombri 1904

godina vo mesnosta Klenski Dol kaj seloto Gudjakovo,go zagubil zivotot zaedno so svojot postar sin,a negoviot lik i likot na mnogu drugi,stanaa olicetvorenje na hrabrosta i nepokorlivosta na Mariovecot i Makedonecot posiroko.

Grobot na Tole Pasa vo s.Krusevica

Mladoturskata revolucija i Hurietot ne donesle vo Mariovo nikakvi promeni. Zatoa pak Balkanskite vojni predizvikale novi potresi. Nastanale crni denovi za naselenieto. Vo Mariovo kako i vo drugite kraevi na Makedonija, sosedite Srbija, Bugarija i Grcija, vmetnuvale svoi vooruzeni ceti so tendencija da go pridobijaj pridobijaj ova makedonsko naselenie za ostvaruvanje na svoite celi za zavladvanje so sto pogolem del od Makedonija. Megu balkanskite sojuznici se poveke rastela zategnatosta za preraspredelba na makedonskata teritorija, taka sto se slucile prvata i Vtorata balkanska Vojna. Na 10 avgust 1913 godina vo Bukurest pod vlijanie na evropskite golemi sili bil potpisan miroven dogovor, so koj bile utvrdeni granicite megu Srbija, Grcija i Bugarija, a Makedonija e podelena na tri dela. Na toj den Makedonija ja dozivuva svojata najgolema tragedija – gubenjeto na svojata nacionalna celost.

So vleguvanjeto na Srbija vo vojna so Avstro-Ungarija zapocnala Prvata svetska vojna, koja mu nanela ogromni steti na makedonskoto naselenie. Se palele gradovi i sela, se unistuvale imoti itn. Bile unisteni 50 000 glavni ovci, 100 000 kozi, 10 000 krupen dobitok. Do temel temel bile razruseni selata Gradesnica, Staravina, Grunista, Zovik, Polcista, Besiste i Vitoliste. Naselenieto bilo proterano vo kavadarecko Mariovo. Na ovoj front zaginale i mnogu Mariovc. Na Kajmakalan, Dobro Pole, Zmeica, Kravica, krstarele okolu polovina million zavojuvani vojski.

Kosturnicata na Kajmakalan od Prvata Svetska Vojna

Po zavrshuvanjeto na Prvata svetska vojna, razbeganoto naselenie se vratilo na svoite ognista, osiromaseno i prinudeno da se hrani so brasno od zeladi i sisarki od borovi, no slozno povtorno da gi izgradi svoite domovi. Vo novosozdadenata drzava na Kralstvoto SHS, vlegla i vardarska Makedonija zaedno so Mariovo, koe bilo sosema osiromaseno i opustoseno, osobeno selata vo neposredna blizina na frontot, koj se protegal po planinskite venci Kozjak, Dobro Pole, Sokolot, Malo Nize i Kajmakalan.

Skлучuvanjeto na voeniot pakt megu Kralstvoto Jugoslavija i Germanija na 25 mart 1941 god. i brzoto raskinuvanje na paktot na 27 mart 1941., so pomos na Robert Vinston sin na Vinston Cercil – anglijski premier, Hitler mnogu go nalutilo i na 6 april 1941 i objavil vojna na Jugoslavija. Taka se razgorela i Vtorata svetska vojna, koja mu donesla novi stradanja na Makedonskiot narod i novi rasparcuvanja na Vardarska

Makedonija. Zapadna Makedonija bila pod okupacijom Italije, a ostanati del i del od Egejske Makedonije gi okupirala fasisticka Bugarija. Taka i Mariovo e povtorno okupirano od Bugarite i namesto srpska gi okupirala fasisticka Bugarija. Taka i Mariovo e povtorno okupirano od Bugarite i namesto srpska dobile bugarska vlast. Na makedonskite prezimnja nastavkata ijk ,bila zameneta so ov. Bugarskata vlast povtorno ekonomski gi koristela selenite. Im gi odzemala volnata od ovcite i ja isprajkala vo Bugarija, a polovina izmolzeno mleko odelo vo drzavnata Madra. Poradi nedostig na osnovnite produkti seker, sol, maslo, mariovcite skrisno odele vo selata Karazova i vodensko, za da izvrsat stokovna razmena.

Poradi grabezite, rekvizicijata, mobilizacijata na mazite, asimilatorskata politika itn, se poveke rastela omrazata na makedonskiot narod sprema bugarskiot okupator. Pocnale da se formiraat partizanski odredi i bataljoni, koji se sprotivstavuvale na okupatorskata cizma. Makedonskite planini se polnele so partizani. Bugarskite vojski, ne mozejki da gi unistat partizanite, se odmazduvale na nevinoto civilno naselenie. Po odrzuvanje na Prvoto zasedanie na ASNOM na Ilinden 1944 god. mnogu partizanski odredi i bataljoni stignale

vo seloto Zborsko pod Kozuv Planina-Egejska Makedonija kade sto oficijalno bila formirana Sedmata makedonska brigade, sostavena od borci bitolsko-prilepskiot del. Vo tekot na NOV Mariovo bilo pogodan teren preko koj se prefluvale novi borci-partizani.

I denes se raspoznavaat patekite pokraj Crna Reka po koji se vodele mladite luge za da se priklucat na Makedonskite partizanski edinici. Del od legendarniot Fevruarski pohod e povrzan za terenite na Mariovo.

Vednas po formiranje, po naredba na Vrhovniot Stab na NOV, Sedmata Brigada trgnala vo nezapirliv borben pohod, pravo na mariovski teren. Vo tekot na nokta na 23/24 avgust 1944 god. Brigadata go napustila seloto Zborsko i izbila na Grcko-makedonskata granica kaj Kravica. Spored planot za borbeni dejstva, Vtoriot bataljon prv ja napadnal karaulata Urup, a vodac im bil borec Stevo Tapanchiovski od Gradesnica, na kogo mnogu dobro mu bila poznata planinata. Potoa bila napadnata karaulata. Potoa napadnata karaulata vo Cerova Polena i po uspesnoto razbivanje na dve karauli, bugarskite vojnici iznenadeni, neкои se predavale, a neкои se dale vo panicno beganje kon porojot, Reckov Rid, Cerikata i Vodenikot, kon selata Gradesnica i Staravina. Na neprijatelot mu stignala pomos so kamioni na postavenite mitraleski gnezda nad Gradesnica, no za kratko vreme bile razbieni od minofrlackata partizanska ceta so koja rakovodel prvot streles nisanchija, italjanecot Stefani, koj dobrovolno im se priklucil na partizanite. Taka neprijatelot bil prinuden da se povlece, a borcite so razvioreno zname vogle vo Gradesnica, no za kratko vreme bile razbieni od minofrlackata partizanska ceta so koja rakovodel prvot strelec nisanchija, italjanecot Stefani, koj dobrovolno im se priklucil na partizanite. Taka neprijatelot bil prinuden da se povlece, a borcite so razvioreno zname vogle vo Gradesnica. Na 25 avgust Brigadata se upatila kon Bela Reka, Bazerot i prenokila vo vlaskite kolibi na Niche. Na 26 avgust 1944 godina zapocnala so zestoki napadi za likvidiranje na bugarskata posada i gi osvoila karaulata i kapelata na Kajmakalan. Vo ova borba hrabro zaginale zamenik komandant na bataljonot Morodohaj Nahmijas Lazo, kurirot borec Jovan Nalev – Zhoni i mladata partizanka Estreja Ovadija-Mara. Na 27 avgust 1944 godina Sedmata makedonska brigade se povlekla vo seloto Popadija, juzno od Kajmakalan i se prefrlila na Baba Planina.

Spomenikot na padnatite borci od Vtorata Svetska Vojna

Za mnogu borci od Sedmata brigada i borbite sto taa gi vodese na podracjeto na mariovo,naselenieto dolgo ke raskazuva i preraskazuva po osloboduvanjeto na Makedonija.Vo NOV usectvuvala site rodni od 1914 do 1926 godina,tie sto ne mozele rabotele vo zadnina pomagajki go Narodno osloboditelno dvizenje so hrana,obleka,dobitok i drugo.I vo ova vojna Mariovcite ne gi napustija hrabrosta i borbeniot duh.Osiromasen ama sloboden,a slobodata se plajka i so zivot.

Po osloboduvanjeto,za zal bil donesen zakon so koj vo periodot od 1946 do 1948 godina site kozi vo R.Makedonija,taka i vo mariovo bile unisteni.Navodno kozite ja unistuvale sumata na Makedonskoto podnebnje.Obidot za kolektivizacija na selata vo Mariovo ne uspeal.Sprotivno od ocekuvanoto selanite sosema osiromasile.Narodnata vlast se otkazala od toj obid,no Mariovcite ekonomski nikogas ne se vratile.Od 1955 godina pocnal migraciskiot process,najprvo vo najbliskite gradovi,Prilep,Bitola,Kavadarci,a podocna niz Evropa i prekuokeanskite zemji.

Denes Mariovo zivee nasekade niz svetot.Po gradovite niz Makedonija se odrzuvaat mariovskite veceri,po selata mariovski sredbi,vo Toronto e registrirano " Društvo na Mariovcite",vo Melburn postoji drustvoto " Stale Popov ",vo Nju Zheri,isto taka ima " Društvo na Mariovcite ".Vo Vitoliste se odrzuvaat Mariovsko-Meglenski kulturni sredbi,vo znak na zaednickoto ziveenje i borbata za opstanok za tie prostori.Denes

niz mariovo vodi ubav asfalten pat od Prilep do Vitoliste,delo na Opstestvoto i na mladinskata rabotna akcija na Jugoslavija.Od Bitola do Rapes navleguva drug takov pat sto kojz nae koga ke bide dovršen barem do Staravina,a e izgraden i asfalten rakav od Kavadarci do pod Rozden.Da se nadevame deka ke bida iskoristeni i keg i otvorat vratite za vrakanje na zivotot vo Mariovo.

Karpite – nemi svedoci na vojnite

GEOGRAFSKO – ETNOGRAFSKI PODATOCI

Mariovo e rasprostraneto na sredno-slavinoto podracje na Crna Reka, pod pazuvite na planinskite verigi, koji kako venec go opkružuvaaat od site strani. Od severnata strana e Dren Planina, koja zapadno pravi lak so Selecka Planina. Na jug se siri masivot Niche so legendarniot Kajmakalan i Kozjak koj vodi na istok, a so kozjak go zatvora krugot na sever. Ovie planinski masivi pridonesuvaat za negovata izoliranost. Rekata Crna, pod Bitola go pravi istoriski poznatiot zavoj i vleguva vo Mariovo od jugozapadniot kraj, pominuvajki niz sredisteto na ovaa kotlina, za da vleze na severoistok pod Kavadarci, vlevajki se vo Vardar. Crna reka, vsusnost go deli Mariovo na Golemo i Malo ili staro i novo Mariovo. Spored geografskaa položba i pristapot kon pogolemite gradski centri, Mariovo se deli na Bitolsko, Prilepsko i Kavadorecko. Najpristapni mesta kon Mariovskaata kotlina se : kon Prilep na mesnosta " Sliva " so 1135 metri visocina i Klen so 998 metri visocina ; kon Bitola kaj seloto Skocivir i Makovo na 1037 metri visocina ; kon Kavadarci na Tribor – Kozjak na 1397 visocina. Spored poveke istoriski podatoci Mariovo vo pocetokot bilo naseleno so Tracani, Iliri, Brsjaci i Vlasi, a podocna se razviva cisto slovensko naselenie. Lugeto se silno fizicki razvieni i gorostasni so izrazito bistar orlovski pogled i so svetli oci. Emotivni se, so dlaboko cuvstvo kon covekot, solidarni i pozrtvuvani. Od sekogas pa i denes se pocituva staresinata na semejstvoto – tatkoto.

Del od asfaltiraniot pat kon s.Staravina

Ako denes Mariovo e recisi bez svoi ziteli,vo pocetokot na 20 vek von ego ziveele 13890 Makedonci,265 vlasi i 149 Romi,koi kako kovaci pretežno bile naseleni vo selata Vitoliste,Dunje i Staravina.Naselenieto vo Mariovo e dosta religiozno.Toa veruva vo svoite tradicii,obicai,naviki i vo Zadgroben zivot.I pokraj religioznosta naraodot e sekogas vedar,raspean,gostopriemliv.

Osnovnoto zanimanje na naselenieto e stocarstvoto koe pretstavuvalo osnoven izvor za nivniot zivot.I pokraj religioznosta narodot e sekogas vedar,raspean,gostopriemliv.

Osnovnoto zanimanje na naselenieto e stocarstvoto koe pretstavuvalo osnoven izvor za nivniot zivot.Kako vtorostepeno zanimanje e zemjodelstvoto.Sekoja familija ima svoi bavci, nivi,od kade se snabduva so najosnovnite prehrambeni produkti.Mnogumina od naselenieto bile vraboteni i vo kamenolomi,rudnici,koi denes se napusteni,a mnogumina se zanimavale so prerabotka na drvoto sto go vrsele bickizhii,drvari,kumirgii itn.Naselenieto raspolaga so bogat inventar goj go izrabotuva racno.Sekoja kuka ima : diftici,kilimi,cergi,pokrovi,mutafi,kozuvi i mintani (guni).Od drvo se izraboteni dolgi trpezi,stolovi,klupi,sinii,taruni,ambari,soknici,kovcezi,svetilnici,viruski i nokvi za mesenje leb.Vo crepna i vrsnik pecele pogaci i maznici.Hranata se cuvala vo zemnici (vizbi) , vo koi bile smesteni : kaci,krbli,bocvi.Vo niv se cuvala,zimnici,soleni piperki i domati,soleno meso,kiselo mleko,soleno kiselo mleko i rasol,pastrma,vino,esensko i staro sirenje i drugi prehrambeni produkti.Vo sokovnicite se cuvale pcenica,'rz,jacmen,oves,proso,pcenka i sl.,a vo ambari se cuvalo brasnoto za cela godina.Sekoja familija pokraj ovcite i govedata,cuvala po nekolku svinji i poveke kokoski i po nekolku kosovi pceli.

Domasni rakotvorbi

Oblekata im bila izrabotena od volna,kozina i pamucno platno koe go thaele sami.Vo Mariovo se koristela sekojdnevna i svecena nosija.Sekojdnevna nosija se состоela od bela kosula,fustan plisiran vo gjuvezna boja,grlce i futa.Svecenata nosija e izrazito ukrasena i dostignuva tezina do 30 kilogradi.Taa e ukrasena so srebreni i bakarni pari,so kopci i poveke reda singiri.Drug ukras na mariovskata nosija se vezovite.Se vezat rakavite,prednite i zadnite poli na kosulata,sagijata i toa so alovo-crveno mladite,a so crn vez starite zeni.Oddelni delovi od nosijata se ukrasuvaat so tanteli i srmeni gajtani.Grlceto se ukrasuva so razni monista i tanteli.Del od nosijata se i samiite koi vo zavisnost od starosta se beli ili crni.Dodeka , pak " tulben" se nosi na praznik,i e ukrasen so resi vo alovi i zeleni boi.Nevestite na vencavka nosat " obrus" koj e ukrasen so alovi posrmeni kiski.

Moma na voda

Edna od najubavite clucki vo zivotot na sekoj covek e svadbata, a mariovskata svadba e bogata so dosta interesni obicai. Vo staro vreme devojkite i momcinjata se mazea i zenea so strojnici. Zadacata na stojnicite bila da odat kaj roditelite na devojkata i da baraat soglasnost od tatkoto da ja dade svojata kerka za bekjarot. Ako se soglasela devojkata, se soglasuval i tatkoto i kako znak na soglasnost isprakale " raun" (torba so jabolko, cvejke i del od oblekata na devojkata).

Narednite dve-tri nedeli se podgotvuvala svadbata. Nedelata pred svadbata i kaj zetot i kaj nevestata, devojka bliska na mladite, mesela pogaca, takanarecenata " svajka" i bulinja (mali lepcinja). Potoa devojkata sto ja mesela pogacata se oblekuvala vo nevestinski alista i so svecena torba polna so bulinja, odela niz seloto da kani gosti za svadbata. Dodeka se mesela pogacata, se peela pesnata :

"Testo mi se mese, koj mi go mese, zetovata sestra i prva braceda."

Svecena mariovska nosija

Svadbata pocnuvala vo sabotata navecer. Se varel grav i pценка, se pielo rakija i cela nok se peela pesni do utroto. Se pletel venecot za nevestata od brslen i se peela pesnata :

*“Venec mi se vie, koj mi go vie,
zetovata sestra i prva braceda.”*

*“Oj ti drvo, drvo brslenovo
Zime, lete, se zeleno stois
na prolet malce pozoltuvas
crno grozje ragas
site momi nevesti gi pravi.”*

Nevesta

Sekojdnevna obleka

Vo nedelata vo osum casot,deverot go zabrikuval zetot i go doteruvale vo svecena zetova obleka : beli zivri (pantaloni) do dolu,a pod kolenata mu se vrzuvale "podsveski" ukraseni so kiski od predeno,bel plasiran fustan i bela kosula vezena,a nad nea crna kjrudija optocena so ukrasen gajtan,na glavata crno okruglo kapce so srebrena para na celoto,a na kapata vence,pleteno od loza i crveno predeno.

Taka doteran zetot so cetiriesettina svatovi na konji,ukraseni so beli i crveni diftici,odele po nevestata,peejki ja pesnata:

*"Kinisale gore lovacite
Da mi lovat gorska jarebica
Ne mi bila gorska jarebica
Tuk mi bila mlada nevesta".*

Za toa vreme i kaj nevestata bilo mnogu veselo.Devojkite ja doteruvale vo nevestinska ruba:najprvo se oblekuvala bela kosula,izvezena na dolniot rab i na prednite poli so alovo crven vez.Kolku bil pobogat vezot,tolku bila povredna nevestata.Nad kosulata se stavala sagijata,koja e optocena na polite i na ivicite na rakavite so alovo srmeni kistovi,dolgi do 20 cm.Na gradnikot se stavalo belo grlce,bogato ukraseno so tanteli,monista i srebreni paricki.Na racete nad kosullata se stavale rakavi ukraseni so alovo kadife,a na nozete pleteni alovi corapi.Nad sagijata se staval pregacot od dve poli,tkaen od crveno predeno i ukrasen so pozlateni i srmeni gajtani,so srebreni pari,a na dolniot rab so kistovi isti kako na sadijata.Na glavata se stavala bela volnena samija ukrasena so kiski od predeno vo razlicni boi.Nad samijata se stave NETOP – metalen ukras so srebreni pari.Na pletenkite se zapletuval kocolot,platen od crno predeno so resi i dolg do petici.Nad pregacot se vrzuvale od stranite ukrasni samii,pafti skopci so singiri od srebreni pari.Na celoto se stavale nekolku redici monista. Koga ke pritisnele svatovite,golemiot dever odel kaj nevestata i i gi obuval cevlite.Taa mu gi vrajkala nazad velejki deka i se siroki.Taa se prepirale do tri pati,dodeka deverot ne stavel pari vo niv.Nevestata gi obuvala cevlite i go daruvala so krpa.Potoa maliot dever i go staval venecot na glavata i taa pak mu go vrakala do tri pati.Koga i maliot dever ke platel,nevestata go stavala venecot na glavata i go daruvala so krpa i nego.Za toa vreme se peela pesnata :

*"Devojko,mori devojko,
ne se predavaj na dva devera
na dva devera na dva gavola.
Ke mi ti dadat cevli krpecki,
Cevli krpecki,vlaski corapi*

Potoa nevestata odela kaj nunkoto i mu se poklonuvala tri pati.Togas se peela pesnata :

*" Mome ode kaj cesen nunko
Na golema zalba,golema poplaka.
Oj ti nunko cesen nunko
Mi dadoa cevli krpecki,
Cevli krpecki,vlaski vlaski corapi.
Oj devojko ubava nevesto
Ako ako srekni neka ti se
Srekni neka ti se i vekoviti.*

Nevestata ja kacuvale na konjot,ukrasen so bel diftik.Konjot go vodil bratot ili sestra na nevestata,a od stranite ja krepele deverite.

Togas ja peelee pesnata:

*“Bidi boze uste pozarana
Da postojam tatkovi dvorovi
Da poslusam tatko sto ke rece
Da poslusam majka sto ke kaze.”*

Taka so pesni se odelo vo crkvata na vencavanje.Od crkvata svatovite odat kaj zetot kade se prodolzuvale so veselbata.Koga ke stigenele kaj svekorot,nevestata mu se poklonuvala tri pati i mu baknuvala raka,a svatovite ja peele pesnata :

*“Oj nevesto kisko nakistena
Dal nemas mesto milna roda
Da te tebe malce poducela
Da se cesto poklonuvas
Na svekor do beli kolena
Na svekrva do beli ramena
a na nunkoto do zemja.”*

Koga i se poklonuvala na svekrvata,se peela pesnata:

*“Oblak dojde zvezda mi donese
Raduvaj se junakova majka
Snaa dojde,snaa za odmena
Snaa za odmena,za bela promena
Za tesko mesenje,za belo perenje.”*

Pred zajdisonce,nevestata ja nosele na voda i tamu gi daruvala decinjata.Pesnata pak ne izostanuva:

*“Nevesto tanka visoka
Sto krotko odis na voda
Dali ti tezat stomnite
Ili ti tezat paftite
Ili ti tezi tezi merakot.
Niti mi tezat stomnite
Tuku mi tezi merakot
Merakot mi e vo Bitola.”*

Po sest nedeli,nevestata zaedno so svekrvata odela vo crkvata i ottamu odele na rucek kaj majka i.Koga se vrakala nazad duri togas gi otpletkuvala pletenkite od nevesta i ja miela kosata.

Makedonskiot narod ima mnogu nesta so koi treba da se gordee.I pokraj macniot zivot sto go ziveese,pesnata ispolneta so emocii,bilo da se ljubovni ili rodoljubivi,e simbol na hrabrosta i gordelivosta na makedonskiot covek.Pesnate ispeani od narodot se nacionalno bogatstvo,zatoa sto vo niv e opean zivotot niz vekovite,bilo radost ili taga.Ovie pesni nema nikogas da zgasnat i ke ne potsetuvaat na trnovitiot pat niz koj vrvese nasiot narod.

MARIOVO DENES

Kon Mariovo vodat poveke patista, a naseto patesestvie go zapocnavme od pravecot Bitola kon seloto Gradesnica. Vozejki se po ubav asfalten pat gi ostavivme zad nas selata Logovardi i Novaci, pa gigantot REK i postepeno se iskacuvavme kon Preslapot. Ovoj premin, vsusnost pretstavuva portata na juzno Mariovo. Gledkata bese zivopisna. Kako na dlanka gi imavme vrvovite na Nize i selecka Planina. Desno na Kota 1050 metri nadmorska visocina se naogaat karpite t.n. "Topovite", kade vo Prvata svetska vojna bile smesteni dva topa, so koi sojuznickite sili gi unistile poslednite edinici na bugarskata neprjatelska vojska. Patot go prodolzivme niz leskovata sumicka i pred nas se pokaza seloto Makovo. Toa e smesteno vo makovskata kotlina na okolu 850 metri nadmorska visocina. Koga ke poglednete na sredselo, prodavnica, ambulanta, ucilisna zdrada, ke dobieate vpecatok deka se fukcionira kako sto treba. Megutoa, vo ova selo koe e edno od pogolemite vo ovoj region, ima samo 5 ucenici vo razlicno oddelenie i drzat nastava zaedno. Zalno, no vistinito.

Karpata "Topovite"

Spored kazuvanje na Stojce Petkovski roden 1919 vo Makovo, porano seloto bilo smesteno na povisoko mesto t.n. Staro Makovo. No dobitokot postojano im begal kon rekata Makovka vo poniskoto, zitelite svatile deka na ova mesto ima podobri uslovi za ziveenje i postepeno se preseluvale.

Vo tursko vreme Makovo bilo turski ciflig poradi crvenata zemja na koja se odgledovala najubavata bela pčenica. Narodot rabotel za niv, a z sebe ostaval zito kolku da se prehrani i poradi golemata maka koja ja trgal od Turcite, taka i go narekle seloto – od maka – Makovo. Drugo predanie slusnavme od Dragi Petrovski, pomlad covek od Makovo. Bile trojca braka Marko, Brne i Rape. Marko se naselil na ova mesto kako prv zitel i spored negovoto ime od Markovo se pretopilo vo "Makovo".

Selo Makovo

Vo ova selo ima dve crkvi. Ednata e crkvata " Sv.Petka", koja po inicijativa na kmetot Stojce i so pomos na selskoto zdruzenie " Makovo " od Melburn, vo 1997 god. e vozobnovena i osvetena od vladikata Prespansko – pelagoniski g. Petar. Drugata e crkvata Sv. Arhangel zimen, no edna godina zavrnilo mnogu sneg i gostite ne mozele da si odat nekolku dena. Ottogas makovcani svrtile da go slavat Veligden, ubav praznik vo ubavo vreme. Druga slava na seloto e sv. Petka.

Pred pocetokot na migracijata, so popisot na naselenieto vo 1953 god. vo Makovo imalo 455 ziteli, a denes gi ima okolu osumdesettina, koi se sanimavaat so stocarstvo , zemjodelstvo, pcelarstvo, a poveke semejtva sadat tutun.

Makovska nosija

Stojce Petkovski so soprugata

Mitra Trajkovska od Makovo

Selo Makovo

Trlo

Stado ovci

ORLE

Levo od sredsseto na Makovo,tesen asfaltiran pat ne vodi kon maloto ubavo selce Orle.Nekogas seloto se naogalo pod visocinkata Mal Gavran,na ramnisteto t.n.Platniste.Dobitokot barajki voda gi povlekol selanite na denesna mestopolozba,880 metri visocina,kade se naoga golem kladenec so mnogu ubava ladna pivka voda.Tuka go najdvome cicko Gjorgi Josevski roden 1933 god. koj zaedno so svojata zena Paskareva zivee skromen miren zivot,so uste poskromnata penzija dobiena kako rabotnik vo kamenolom.Od golema pomos mu e malata bavca i sadenjeta tutun.Cicko Gjorgi kazuva deka Orle bilo selo malo,ama dosta bogato.

Od nekogasnite 224 ziteli spored popisot vo 1953 god., denes ovde ziveat 24 ziteli,a od nekogasnite 700 goveda,7000 glavi ovci,sega odvaj se naogaat 50 goveda i 250 glavi ovci.Ovie brojki kazuvaat mnogu.Vo seloto ima edna crkva Sv.Nedela koja e izgradena vo 1936 god.na novo mesto,nad staroto crkvice koe e svedok na minatoto na ova selo.Slava na seloto e veligden.

Svoeto karakteristikno ime Orle go dobilo spored predanieto koe veli:-Malo dete se iskacilo na visokite topoli vo seloto do gnezdata na orlite.Tamu naslo dve orlinja i gi fatilo po edno vo racete.Orlinjata letnale i go krenale deteto visoko.Toa se uplasilo,ama po sovet na selanite koi vikale po nego go pustilo ednoto orle,a drugoto ne mozejki samo da go nosi se spustilo nisko i taka deteto se spasilo.Spored ovaa slucka seloto go dobilo svoeto ime.

Selo orle

Selo orle

Gjorgi i Paraskeva Josevski

Crkvata Sv.Nedela

RAPES

Napustajki gi Orle i Makovo, nasiot pat ne dovede do seloto Rapes, koe se naoga na 800 metri visocina na edno od vozvisenijata na Selecka Planina, od kade imame veleepna gledka kon staro Mariovo i Niche. Rapes vo daleznaata 1953 god. broelo 425 ziteli, a denes odvaj 80. Nasi domakini bea Marija i Todor Trajkovski. Tetka Marija se izraduva na nasata poseta i so zadovolstvo ni gi prenese predanijata za ova selo. Spored edno predanie Rapes go dobilo imeto zatoa sto narodot tuka ziveel rajat od Turcite, koi nemale interes cija zemja ovde ragala samo 'rz i jacmen, a mnogu malku pčenica.

Drugo predanie zboruva za trojca braka koi imale tri ovci. Edniot ja zel ovcata Brnusa i se naselil vo denesno Brnik, drugiot Kalesa, se naselil vo Makovo i videl golema maka od nea, a tretiot ostanal so Belka i rajat pominal so nea. Mu davala mleko, pravel sirenje, pa go prodaval sirenjeto i si kupuval uste ovci. Zatoa i go dobilo imeto Rapes.

Tetka Marija ni preraskaza i tazni slucki od tursko vreme. Vo mestoto Dunkata, devojkata Stojanka kopala pčenka. Ja zdogledale trojca turski vojnici i pravo otisle kon nea. Koga gi zabelezala, ja frlila motikata i pocnala da bega, da ja spasi svojata cest. Vo blizina na nivata se naogala nekoja peštera i Stojanka skokala vo nea. Taka go zagubila zivotot, a pešterata ja krstile Stojankina peštera.

Selo Rapes

Druga devojka Mitana, zneela vo mestoto Cukje i koga videla kako i se približuvaat dvajca, izbegala preku zitoto nadolu i se frlila vo virot kaj mestoto Trnkata. I taa se udavila spasuvajki ja svojata cest. Stojan Zhagadin od Makovo imal tri licni sestri, site devojki za mazenje. Turcite im go frlile okoto i gi cekale da izrasnat vo zreli zeni. Stojan, znaejki sto ke gi snajde, eden den, preku nok, so dobitokot i so trite sestri prebegale vo Rapes. Tuka raspesani mu napravile kujka i go zasolnile semejstvoto na Stojana. Koga Turcite razbrale sto se slucilo otisle vo Rapes da gi baraat, megjutoa, vo Rapes ziveele dve turski familii i ne im dozvolile da pravat zulumi, zatoa sto i tie ziveele mirno i slozeno so raspesani. Taka Stojan gi spasil i sreknio gi omazil svoje sestri.

Vo seloto ima edna crkva koja e so dva svetci sv.Petka i sv.Dimitrija.Pred Prvata svetska vojna,trpezarijata na crkvata bugarite ja koristele kako bolnica.Koga dosle Francuzite,Bugarite napustajki go seloto ja srusile crkvata do temel,kako i celoto selo.Po vojната vo 1919 god. begalcite se vratile na svoite unisteni ognista,gi obnovile svoite domovi i ja obnovile i crkvata.Slava na seloto bila sv.Petka,vreme koga zitoto trebalo da se znee i da se pribere,pa zatoa svrtile da im bide slava Spasovden koga ima pomalku rabota.Kukni slavi vo Rapes se slavat i den-denes,mitrovden i sv.Nikola.Moram da spomenam,karakteristicno za ova selo e toa sto vo sekoj dvor raste smokva samonikla,sto go ovozmozuva mediteranskata klima,koja prodira po tecenieto na Crna Reka.

Selski Dvor

Selskata crkva vo Rapes

Poslednata vodenica

Selo Rapes

Trlo

BRNIK

Desno od Rapes, na nadmorska visocina od 1050 metri, kako vo gnezdo, nad Brnickata rekicka e smesteno seloto Brnik. Dal imeto doaga od prvot zitel po ime Brne, ili po ovcata Brnusa, ili pak po kozite koi imale brnki pod Gusata, ne e vazno. Vazno e sto vo Brnik od nekogasnite ziteli 228 ziteli so popisot vo 1953 god., denes zivee samo Bino Stojanovski roden 1922 god. Toj do neodamna cuval stotina glavi ovci, megutoa, so starosta gi prodal ovcite i kolku da go ispolni vremeto, ne sakajki da ja napusti rodnata grutka zemja, denes cuva triesettina kozi. Od mlekoto sto go dobiva od kozite, toj go pravi najzdravoto kozjo sireenje, koe e mnogu вкусно i e ubavo meze na sekoja trpeza. Dedo Bingo go cekavme da se vrati od Kladenecot pod negovata Kujka, od kade sto se snabduva so studena voda za penje. Toj bese mnogu ljubezen i radosen na nasata poseta, pa ne posluzi so mlado kozjo sireenje i sveza voda od kladenecot.

Vo brnik ima edna crkva Sv. Dimitrija I izgradena okolu 1830 god. Nad seloto se naoga selskata cesma koja e sveta voda na sv. Nedela. Zapalivme sveki za zdravje, i se izmivme so svetata voda. Kakva ubavina ne opkruzuvase, no protkaena so taga. Ruiniranite kujki pred nas ni go pomatuvaa zadovolstvoto sto sme tuka vo edna cista, zdrava sredina.

Selo Brnik

Na nase golemo zadovolstvo se pojavi i drug covek poi me Petre Trajkovski, pensioner, roden bo brnik. Toj ni kaza deka denes e se pocesto vo brnik kade sto ima kujka, a vo dvorot, gordelivo ni pokaza 20-tina sandaci so pceli koi mu davaat poveke kilogrami cist planinski med. Zabelezavme deka pokraj negovite pceli i vo nekolku drugi dvorni mesta ima sandaci so pceli, sto znaci sepak ima nadez, kolku-tolku. Brnik da ne bide zaboraveno.

A nie poleka, vnimatelno, po patot koj ne e ni macadam, se vrativme na asfaltiraniot rapeski pat, da go prodolzime naseto putovanje kon staro Mariovo. Kaj mestoto Jasikite, pred nas iskrnsa klisurata na Crna Reka, najgolemata i najzivopisnata klisura vo Makedonija. Zmiesti tiot pat ne pretstavuvase nikakva teskotija za nas. Bevme vozbudeni i opieni od ubavinata sto se prostirase pred nas. Vo tisina go pominavme mostot na Crna

Reka,kade se naoga paraklisot na sv.Arhangel Mihail.Zapalivme sveki i prodolzivme so vzbudlivoto osvojuvanje na krivinite kon Cerikata.Na ova mesto lokalniot avtobus zastanuval da se odmorat patnicite i da se napijat studena voda od kladenecot,koj,za zal,denes e recisi presusen.

Petre Trajkovski

Selo Brnik

ZOVIK

Kaj mestoto Kopcinje, postaven e patokaz koj vodi kon seloto Zovik na 710 metri visocina. Na vlezot kon seloto ne precekaa nekolikumina ziteli koi cekaa da im stigne lebot od Bitola. Tuka se zapoznavme so cicko Kosta Atanasovski roden 1935 god., od kogo gi dobivme oskudnite informacii za selo Zovik. Seloto porano bilo na 5-6 stotini metri pred segasnata lokacija i se vikalo Leniste. Za vreme na otomanskoto vladeenje, Turcite go oplackale i go zapalile seloto pa zitelite bile prinudeni da se selat na drugo mesto. Vo denesno Zovik ima cesma koja zitelite na Leniste ja vikale Bzovik. Okolu nea imalo mnogu boz, staroslovenski kazano b'z Sto znaci ottuka e i osnovata na imeto na denesnoto selo Zovik.

Dodeka pak, leniste imalo kladenec od koj leele voda i toa bilo osnovata na negovoto ime. Za ova selo e vrzana edna prikazna, koja kazuva deka vo Istambul ziveela zena, koja kazuvala deka poteknuva od Leniste ja vikale Bzovik. Okolu nea imalo mnogu boz, staroslovenski kazano b'z, Sto znaci ottuka e i osnovata na imeto na denesnoto selo Zovik.

Dodeka pak, Leniste imalo kladenec od koj leele voda i toa bilo osnovata na negovoto ime. Za ova selo e vrzana edna prikazna, koja kazuva deka vo Istambul ziveela zena, koja kazuvala deka poteknuva od Leniste. Koga Turcite go zapalile seloto Leniste, malo devojce placelo i begalo od ognot uplaseno i togas eden Turcin go zel devojceto na konj i go odvel vo Turcija. Taa zena od Leniste, se pretpostavuva deka bila devojceto grabnato vo pozarot.

Selo Zovik

Vo Zovik dve crkvi. Edna e crkvata Sv. Nikola izgradena 1862 god., a drugata e Sv. Atanas na ritceto nad seloto so neutvrdena data na izgradba. Crkvata Sv. Nikola go slavi i denot na sv. Nikola, a slava na seloto e Mitrovdan.

Vo dalecnata 1953 god.imalo 356 ziteli a denes gi ima okolu 40.Denes vo Zovik se odrzuva " Zovicka sredba" ,koga se sobiraat site iseleni ziteli na seloto da go vratat zivotot na ova selo barem za eden den.Se poveke i poveke mnogumina se vrakaat i gi obnovuvaat svoite stari kujki i gi pretvaraat vo vikendici.Toa dava nadez deka sepak,seloto zazivuva.

Na 100-tina metri pod seloto minuva Gradeska Reka,na koja e izgraden kamen most vo 1955 god.Denes ovoj most e atrakcija za posetitelite poradi svojot polukruzen svod i zivopisnata klisura na Gradeska Reka.Na edna ogromna karpa pred mostot e ovekovecen svetecot sv.Gjorgi. Selanite koga odele da rabotat na svoite nivi,ne go minuvale mostot bez da se prekrstat pred svetecot.

Selo Zovik

Na 3 kilometri od seloto na 560 metri visocina visocina,pokraj Crna Reka se naogaat ostatoci od cebrenskiot manastir Sv.Dimitrija.Sekoja godina na Mitrovdn,zovicani i naselenieto od od okolnite sela doagale da go proslavat ovoj Hristijanski praznik.Megutoa,poradi oddalecenosta i nepristapnosta do manastiroto vo losite vremenski uslovi na ovoj den,zovicani resile na Cebrenskiot manastir da go slavat Gjurgjovden,a Mitrovdn od toj den pocnalo da go slavi seloto.Spored edno predanie se smeta deka Cebrenskiot manastir go izgradila Sultanija Mara vo 15-ti vek.Go gradele i mazi i zeni za da bide pobrzo izgraden,a edna baba cuvala sedumdeset bebinja vo lulki,site vrzani edna za druga za polesno da gi lula koga placele.

Spored neкои arheoloski podatoci se smeta deka manastiroto pretstavuva ostatok od stariot grad Cebren (Cemren).Na visokata tumba kraj rekata i vo delot juzno od tumbata,koj pretstavuva golema ramna površina pokraj samata reka,odnosno široki zidovi gradeni od kamen I malter .Se srekaat i brojni kulturni ostatoci,megu koi e i samiot manastir.Vo del od manastirskata crkva se zabelezuva zivopis od 15 – ti vek.Vo

kompleksot na manastiro rabotelo kelijno uciliste koi go vodele svestenici.Na samata tumba ima malo crkvice koe zovicani go posetuvaa na Spasovden.Zivopisnosta na ovie predeli ne moze da se opise.

Sekojdnevna selska rabota

Tipino selska kujka

Selska kujka - vikendica

Velicestveniot kamen most na Gradeska Reka

Crkvata Sv.Nikola

Cebrenskiot manastir

GRUNISTA

Seloto Grunista ima mošne vpečatljiva geografska mestopoložba. Smesteno je v edni mali dolini – Gruniski del, na 900 metri višini, koja od severa je ograničena sa Gruniski vis – 1200 metri višini. Od istočne strane se proteže nizozakarpeški rid, poznat kao Stenata.

Mitre Misevski od Bitole, rođum od Grunista, ni soopšti deka megu postarite žitelji se prenosila legenda, spored koja seloto je dobilo ime po prvom žitelju Gruju. Toj je bio čovjek od kojeg je privlečen od starata suma sa debeli dabovi stabla, pogodni za čovjeka, se preselio u svojata familija u mesnosta Zidanice na Gruniski vis. Dobitok na Gruju pasel i ne se vrakal nazad, tuku odmarala na segasnoto sredselo na Grunista. Grujo sleguval da gi vrati kravite, no go otkrio kladenecot so najubavata pivka voda u ovie kraista, pa se preselio, a so nego i negovite brajka, koji zajedno sa Grujom su osnovali selo Grunista. U turskim defterima, seloto se spominje od sredine 16. veka, što znači je jedno od najstarijih sela u Mariovu. Sa popisom od 1953. godine, Grunista broje 264 žitelja, oko 3000 glava i 500-600 grla krupnog dobitka. Ovaj podatak kazuje deka osnovno zanimanje u naseljenosti bilo stočarstvo, zato što odgovara na geografske i klimatske uslove.

Selo Grunista

Grunivci se bavili zemljoradnjom, lovom i ribolovom, stočarstvom, pčelarstvom i trgovinom. Svoje proizvode su nosili na pijace u Bitolu, Prilep, Lerin, Voden i Solun. Otkad su nosili pamuk za tkanje na beloto platno, od kojih su devojke gi krojele svoje bele kosulje i gi vezele. Mnogumina su čuvale pčele u pletenim kosnicama, no subirale med i od brtvi "brtvi" po kamenjama na Crnoj Reki i Beloj Reki. Ovaj med je bio najskuplji i najbaran na pijaci.

Slava u selu je bila Mitrovdan, megu čime, danes Grunista su svoje dvojice žitelji nema koji da gi slavi. Zato što, pak, zbog blagodatne na Riste Stojanovski – Benzho, rođum od Grunista, od 26. maja 1991. godine pa se danes, se održava "Gruniski sredbi". Grunivci na ovaj dan dođaju na svoje rodne ognjiste, da mu dadaju barem malku života u selu, da se potsetaju na ubavite dane, koga devojke na Gjurgovdan se kakuju na Stenatu u ranim utrinjskim časovima, sa cvekinjama u pazuvima i gi peku gjurgovdanske pesme, budejki selo da gi nakiti svoje porte sa vrbovim grankama. Na ovaj dan grunivci igraju i pevu, a čičko Risto Benzo je prvi najubavata teleska corba za

gostite da rucaat,a so toa im ovozmozuva zaednicki da ja planiraat idninata na seloto,da ne ostane zaboraveno.Vo seloto ima edna crkva Sv. Dimitrija izgradena 1848 god.Megu postarite ziteli se raskazuva deka crkvata bila gradena so golemi teskotii poradi Turcite ja rusele,no hristijanstvoto pobedilo.Na stotina metri nad seloto ima manastirce Sv.Petka izgradeno 1925 godina Vnatresnosta na manastirceto ima izvor na voda,koja se smeta za lekovita.

Crkvata Sv.Dimitrija vo Grunista

So taga vo srcata,socustvuvajki so nekogasnite ziteli na ova prekrasno selo,go napustavme i prodolzivme ponatamu,da gi otkrivame i zapoznaeme zaboravenite i recisi napusteni sela od ovoj reon na Makedonija.Kolku sto se raduvavme na ubavite predeli i na pejsazite sto ne opkruzuvaa,tolku zalevme i taguvavme sto denes ovoj del na Makedonija ne zivee,tuku tlee kako posledno zarce vo pepelta.

Napustajki ja raskrscopicata na Grunista,go prodolzivme naseto patuvanje kon Budimirci.Pred nas se pokaza ramnica,koja nekogas bila plodno pole bogato so zito,a denes se livadi na koi ovde-onde ima tragi od gumna kade se vrselo zitoto i po nekoja zidina od kolibite,koi se koristele za ziveenje dodeka traela zetvata.Denes na ovie prostori ne se slusa topotot na konjite sto vrsat,se slusa samo svirenjeto na veterot i sumolenjeto na lisjata na drvjata,koi sigurno peat pesna tagovna.

Zlatnocrvenata boja na lisjata na edno drvo ni go privlece vnimaniето.Zastanavme da se odmorime.Toa bese krusa – gornica.Imavme srejska da gi vkusime zrelite kruvcinja i se uverivme deka od mariovskata krusa nema poslatka,no denes nema koj da gi odnese na pazarot.

Kladenecot vo Grunista

“Kotelot” na Bela Reka

BUDIMIRCI

Prodolzivme so patuvanjeta i sledejki go patokazot desno,se najdovme na patot za Budimirci.Dlaboko vo podnozjeto na gordeliviot Kajmakcalan,nasproti nego svrteno kon Jugoistok na okolu 900 metri visocina,visoko nad Bela Reka,se rasirilo seloto Budimirci.Spored neкои podatoci,seloto postoeo od pred nekolku veka,uste pred doaganjeto na Turcite.Najprvo toa bilo smesteno vo mesnosta Stragata,kako gorno Budimirci i na pocetokot od Gladni Rid,levo od Snegovo-Blato,vo pravecot na Staravina,kako dolno Budimirci.I dve naselbi bile od po nekolku kujki,a zitelite se zanimavale isklucitelno so stocarstvo i zemjodelstvo.Spored edna legenda,dobitokot,pred se govedata mnogu cesto im ostanuvale vo tojas prisojot od denesno Budimirci,kade izvorite na voda i povolnite klimatski uslovi,pretstavuvale idealna sredina za zasolniste za dobitokot,osobeno vo studenite zimi.Taka lugeto postepeno gi napustile Gorno i Dolno Budimirci i go osnovale denesno Budimirci.Za

potekloto na negovoto ime nema točni podatoci, no spored legendata koja ja kazuvaat postarite ziteli, budimircani bile miroljubiv narod i sekogas se tesele megusebno so zborovite " da bide mir ". Najverojatno, osnovata na imeto e zemena od druga pogovorka.

Selo budimirci

Denes Budimirci broi 49 ziteli, a spored popisite vo 1953 god. imalo 520 ziteli. Slava na seloto e Petkovden, no od nekogasnite pesni i muziki na ovoj praznik sega nema ni traga. Praznikot go slavat tivko, so po nekoj slucaen gostin, dodeka, pak za Vodici, svetiot krst ostanal vo crkvata Sv. Nikola da ceka so nostalgija vrakanje na tradicijata kako vo starite vremenja. Vo Budimirci veke nekolku godini se odrzuvaat " Budimirski Sredbi " , a za golema radost, mnogumina gi renoviraat svoite napusteni kujki, a niknuva i po nekoja gradba. Osven so stocarstvo i zemjodelstvo recisi sekoja gradba cuvala po nekolku kosevi pceli, cuvale svinji i zivina, sto znaci proizveduvale recisi se za svoite zivotni potrebi. Ostanatite proizvodi gi nabavuvale od pazarot vo Bitola i vo Sobotsko vo Grcija. Sekoj budimercanec so gordost bi vi kazal deka pod seloto tece Bela Reka, koja izobiluva so recna pastmka.

Otsprotiva na Budimirci, vo podnozjeto na Kajmakalan, od nekogasnata naselba Trnovo, denes zivee samo crkvata Sv. Dimitrija, koja pred 30-tina godini e obnovena, po inicijativa na Stojanka Kimovska Ajderovska. Taa povekepati sonovala da go obnovi ovoj bozji hram i denes sekoja godina za mala bogorodica i Mitrovdan, selanite ob Budimirci i od sosednite sela se sobiraat da gi proslavat vo spomen na raselenite trnovcani.

Selo Budimirci

Vo živopisnata Lesnicka kotlina, od dвете strani na rekata Lesnica, denes, kupistata kamenja mu gi vrakaat sekavanjata na slučajniot minuvac za postojeneto na nekogasното selo Lesnica, polno so život, radost i vrevata. Okolu seloto i po ridistata se slusalo bleenjeto na ovcite i kozite, se slusal glasot na kavalot i supelkata, pesnata na zetvarkite, na senkonosecot... Seloto ziveelo pred okolu dva veka i vo Meglenijata vo denesna Grcija.

Vo viorot na Prvata svetska vojna, na pazarot vo Sobotsko, Jovan Sivevski od Budimirci se sretnal so 80 godisna žena, koja mu kazala deka e od Lesnica. Taa kako dete so nejzinite roditeli prebegala vo Sobotsko. Vo seloto imalo dve crkvi raskazuva Kosta Grujovski od Budimirci, Sv. Petka i Sv. Nikola na koja i deneska se poznavaat temelite.

Na leviot breg od rekata, na karpa pred mnogu vekovi, pred doaganjeto na turcite, na freska e naslikan sveti Nikola, koj i denes e dobro zacuvan od vremenskite i atmosferski osetuvanja. Samiot kamen niz mileniumite napravil strea, pod koja freskopisecot nasol mesto za ovoj hristijanski svetec. Pred 100-tina godini vo freskata bilo pukano so puskata i taa e osetena, a zlonamernikot minuvajki podocna po patot, samiot se zaklal, veli kosta Grujovski. Sveti Nikola go kaznil za osetuvanjeto. Spored drugi predanija, aramii barale zlato i ja osetile freskata. Pred 20-tina godini, vo mesec maj, ucilistata od sosednite sela ovde doagale na izlet. Denes gi nema uzletite i zhagorot na ucenicite, a Lesnica so svoite kupista kamenja na temelite od kujkite i crkvite i svetecot sveti Nikola, se dokaz za postojeneto na civilizacija na ovie prostori.

Selo Budimirci

Manastir ot vo Trnovo

Svetecot na Lesnica

Milka i Grozdan Popadicevi

Kazan za varenje rakija

STARAVINA

Vo podnožje na Nizhe planina, desno nad klisurata na Gradeska Reka, na okolu 900 metri visocina e smesteno seloto Staravina. Svoeto karakteristicno ime, spored Jovan Andonovski roden 1924 god., seloto go dobilo od zborivite stari vina. Nekogas na ovie prostori imalo mnogu lozja koi bile dosta stari, no so vojnite se unisteni. Denes nema ni stari lozja, ni stari vina, postoji samo Staravina. Na prv pogled seloto ostava vpecatok na napustenost. Ne e ni cudno, koga denes vo staravina ziveat dvaesettina ziteli, dodeka, pak vo dalecnata 1953 godina, pred da pocne masovnoto isseluvanje imalo 741 zitel. Po vojnata vo Staravina bilo sedisteto na opstinata na bitolskoto Mariovo se do 1955 godina koga bila formirana opstina Moriovo so sediste vo selo Manastir. Taa opstina postoela do 1964 god. koga selata od bitolsko Mariovo bile pripoeni kon postina Bitola. Povtorno vo 1997 godina so novata teritorijalna podelba bese formirana opstina Staravina, koja vo 2005 god. ke bide transformirana, poradi minimalniot broj ziteli i malite mosznosti za samofinansiranje.

Selo Staravina

Staravina e oddalecena okolu 20 km.od juzniot sosed Grcija,sto znaci deka e pogrnicno selo.Od tie pricini i poradi povolnata mestopolozba na seloto,vo staravina ima Karaula vo koj bil smesten stabot na vojskata.Tuka se pravela raspredelbata na granicarite po granicnite karauli od Kajmakcalan do Kozjak.Denes ovaa karaula ja koristi pogrnicnata policija.Kako sediste na opstinata vo Staravina bila smestena i ambulanta.Vo site sela imalo osnovno uciliste,dodeka vo Staravina 1950 god. bilo izgradeno centralno,osumgodisnoto uciliste vo koe doagale deca od site okolni sela.Denes ovaa velelepna zgrada e bez prozorci,bez vrati,samo po nekoja table vo ucilnicite i "jarecot " vo fiskulturnata sala se nema svedoci na edno vreme koga tie prostori bile ispolneti so zivot ,radost i smeja.

Naseto vmanie go privlece edna kujka na koja pisuvase – Sirmevi.Od ovaa kujka poteknuvale kales Angja koja bila edna od pricinite za organiziranje na Prvata mariovska buna.

Sirmevo maalo

Vo Staravina ima samo edna crkva – Sv.Bogorodica,koja za vreme na Prvata svetska vojna bila srusena,a vo 1936 god. bila povtorno izsgradena.Slava na seloto e Golema Bogorodica i togas seloto povtorno zazivuva.Na tumbata narecena Staravinski Vis so 1035 metri visocina se naoga manastirceto Sv.Atanas,kade sto staravinci go slavat Sv.atanas leten i preobrazenie Hristovo.Manastirceto e izgradeno 1961 godina na starite temeli.

Zitelite na Staravina prvenstveno Bile stocari i zemjodelci,megutoa mnogumina bile sumski rabotnici ili pak rabotele vo pilanata Gaterot na Sumskoto pretprijatie Kajmakcalan.Denes poslednite ziteli na Staravina opstojuvaat so minimalnata zemjoodelska penzija i so obrabotuvanje na malite gradini koi im gi davaat osnovnite prehrambeni produkti.Moze da se zabelezi i po neкое malo stado ovci,kozi i govoda.Selskite cesmi vo seloto gi koristat slucajni minuvaci,dodeka pak tie dvaesettina ziteli,pokraj strujata imaat i vodovod po domovite.Nemaat samo edno-sosedi.

Go napustame seloto so nadez deka narednata godina za denot na Golema Bogorodica povtorno ke bideme gosti.Se priklucivme na tesen asfalten pat,koj ne vodese kon edno od najubavite mariovski sela,seloto Gradesnica.

Proslava na Golema Bogorodica

Crkvata sv.Bogorodica

Manastir Sv. Atanas

GRADESNICA

Levo od patot, nad klisurata na Gradeska Reka, na 1100 metri visocina, se naoga vozvisenieta na tvrđinata Pesta od Rimsko vreme. Denes od tvrđinata ima samo os-tatoci od zidini, a moze da se vidi i brazdata po koja bila donesena vodata od Brenskoto Cesmice za buntovnicite od Prvata Mariovska Buna koi bile zasolneti vo Tvrđinata. Spored edno predanie se veruva deka naselenieta od gradot Pesta se naselil vo dolinata na Gradeska Reka i ottamu poteknuva imeto Gradesnica. Spored drugo predanie, naselenieta na seloto poteknuva od selata Grmagjeto i lesnica i osnovata na imeto Gradesnica e zemeno od tie dve sela.

Seloto e smesteno na nadmorskata visocina od 850 metri vo dolinata na Gradeska Reka koja mu ja dava negovata ubavina i zivopisnost. Gradesnica izobiluva so bujna vegetacija poradi sto se razlikuva od drugite sela. Mozebi zatoa ova selo otsekogas broelo najmnogu ziteli. So popisot vo 1953 godina imalo 1085 ziteli, a denes broi okolu 120 ziteli. Megutoa i pokraj mnogute gradbi i mnogu renovirani kujki. Zabelezavme deka gradinite pokraj rekata se site obraboteni, sto znaci Gradesnica se uste zivee.

Tvrdinata Pesta

Selo Gradesnica

Gorno maalo vo selo Gradetsnica

Na vlezot na seloto se naoga crkvaata Sv.Dimitrija,koja se smeta za najstara na ovie prostori.Za vreme na Prvata svetska vojna seloto bilo do temel unisteno,edinstveno ovaa crkva ostanala zdrava.Granatata sto padnala vo crkvata ne eksplodirala,samo go ostetilo pokrevot.Na sredselo se naoga najgolemata crkva vo seloto Sv.Nikola.Crkvata e vozobnovena 1863 god.,za vreme na prvata svetska vojna srusena do temel i 1923 god. e povtorno izgradena.Drugi crkvi vo seloto se Sv.Gjorgi,Sv.Andonija i Sv.Spasa,koi spored arheoloskite iskopini site se izgradeni na starite temeli.

Vo atarot na seloto ima dosta ostatoci i od drugi crkvi i manastiri.Eden od niv e manastirost Sv.Ilija koj se naoga vo mesnosta Bren.Pod manastirost se naoga slavnoto Brensko cesmice.Sekoja godina na 1-vi avgust,poveke familii za slavata na manastirost davaat kurban-jagninja i se prigotvuva rucek za site gosti sto ke dojdut na slavata.Vecerta i utredenta na 2-ri avgust slavata prodolzuvaa vo seloto.Toa e vsusnost i najgolemiot sobir na ova selo,koga doagaat gosti od sekade,a mnogumina se vrakaat od tugina da prisustvuvaat na ovaa najgolema selska slava.Na sredselo se vijat makedonski ora,a po kujkite na svecenite trpezi se peat starite iszvorni makedonski pesni.Za ilinden ne moze da se zamisli trpezata bez varena pčenica so ovcko mleko.

Manastirot Sv. Ilija – Bren

Kameniot oltar na crkvata Sv. Dimitrija

Crkvata Sv.Nikola

Kako i vo site mariovski sela i vo Gradesnica se slavi Vodici so dosta interesni obicai.Na denot,vo ranite utrinski casovi,mazite od seloto odat vo crkvata Sv.Nikola,gi zemaat ikonite i krstot i so pesna niz seloto odat da go frlat krstot vo rekata.Pesnata sto se pee za Vodici Glasi :

*Svetci nosam,Boga molam
Amin,amin,cul te gospod Kirja Lesu
Od dva klasa,kutol zito
Amin,amin,cul te gospod Kirja Lesu
Od dva grozda,vedro vino
Amin,amin,cul te gospod Kirja Lesu
Od edna dupka,dva kunada
Amin,amin,cul te gospod Kirja Lesu
Od edna smreka , dva zaeka
Amin,amin,cul te gospod Kirja Lesu*

Toj sto ke go najde krstot vo rekata,se veruva deka sveti Jovan ke go nagradi so dobro zdravje i mnogu sreka vo zivotot.Za toa vreme zenite vadat sofri so topla rakija,sirenje i kolacinja,pa patot kade sto ke pomine pogovorkata na vrakanje i sekoj treba da se posluži od sekoja sofrata za cest na domakinkata.Zenite od cii sofri veke se posluzilo,gi pribiraat sofrite i prodolzuvaaat so pogovorkata na vrakanje i sekoj treba da se posluži od sekoja sofrata za cest na domakinkata.Zenite od cii sofri veke se posluzilo,gi pribiraat sofrite i prodolzuvaaat so pogovorkata kon crkvata,domakinot ili kumot sto služi taa godina,krsi pogaca so krfce na poveke parcinja i se deli na gostite.Koj ke go dobie lepceto so krvceto,ke bide kum-domakin narednata godina.Obicaj e noviot kum da se iskape vo rekata.Potoa se dava rucekot po obicaj jagneska corba,koja domakinot ja prigotvuva uste vo rani zori,vo kazan za celo selo.

Frlanjeto na krstot vo rekata

Sluzenje so topla rakija za Vodici

Zitelite na ova selo sekogas se zanimavale prvenstveno so stocarstvo i zemjodelstvo. Vo pocetokot na 20 vek vo Gradesnica imalo okolu 10 000 glavi ovci i kozi i okolu 1000 grla krupen dobitok. Denes gi ima samo 500-600 glavi ovci i 100-tina grla goveda. Poveketo gradevci bile vraboteni kako sumski rabotnici, ili pak rabotele vo rudnikot za perlit sto se naogal vo mesnosta Cerova Poljana. Sekoja kujka se zanimavala so gradinarstvo, a

povejketo i so pcelarstvo.Vo odredeni periodi vo godinata ima otkup na pecurki i lekoviti trevi i golem broj od naselenieto taka doaga do osnovni sredstva za ziveenje.Vo gradesnici ziveelo semejstvoto Nalevci koi imale dve vodenici,trgovski dukan od koi selanite se snabduvale so raznovidna industriska stoka,a vo mesnosta Urup vo planinata imale bickii za bicenje trupci.Vo seloto imalo omnogu pveke vodenici i poveke kazani za varenje rakija,megutoa denes od niv ostanale samo goli zidini i po nekoj vodenicki kamen.Gradesnica blagodarejki na svojata mestopolozba i rekata,e dosta atraktivno i zivopisno selo i vo poslednite godini se poveke e posteno od ljubiteli na zdravi i ekoloski sredini.Zatoa rekata treba da se stavi pod zastita na ekoloskite zdruzenija za da se spreči nejjino zagaduvanje

Stado

Cardacite zadolžitelni za kujkite vo Mariovo

Vecerno moljenje na ovcite

Moljenje na kozi

Topol leb i Presno Sirenje

IVENI

Vo podnozje to na Selecka Planina, nad klisurata na Crna Reka, svilo gnezdo maloto selo Iveni. Patot do nego bese dosta naporen i kacuvajki se povisoko, zabelezavme deka golite ridovi gi krasat karpi, srasnati za zemjata kako meteori. Na prv pogled dobivate vpecatok deka se naogate na druga planina. Karpi vo razlicni oblici, kako zamoci, vo vid na zivotni, kako skulpturi izraboteni od iskusen vajar, no ovie kameni figure gi vajalo vremeto. I tuka negde, koga izgubivme nadez deka ke dojde krajot na patuvanjeteto, na 1070 metri visocina pred nas se pokaza malate naselba Iveni. Denes vo seloto ziveat samo 5 ziteli, a vo dalecnata 1953 god. ziveele 321 zitel.

Ivenska Nosija

Crkvata Sv.Spasa

Se zaprasavme zosto seloto se zaselilo na ova visina,daleku od rekata,daleku od lokalnite patista i odgovorot go dobivme od Alekso Velkovski do Bitola po poteklo od Iveni.Navodno,naselenieto ziveelo vo mesnosta Cegel,blizu do Crna Reka,no turcite go oplackale i go zapalile,a selanite se razbegale na povicoko vo mesnostite Trnkata,Kolev Kamen,Polog itn.Govedata na selanite od Trnkata i Kolev Kamen sekogas sleguvale na mestoto od denesno Iveni i selanite pocnale postepeno da se naseluvaa tuka.Prv so svoite goveda dosol nekojsi Ivan i spored nego seloto go dobilo imeto Iveni.Na ovie prostori,poradi ogromnite pasista,postoele poveke bacila kade se proizvedovalo poznatoto mariovsko sirenje.No denes kako i vo drugite sela taka i vo Iveni postoji uste edno stado od 100-tina ovci i kozi i 20-tina goveda,a od bacilata nema nit raga.Vo seloto ima edna crkva Sv.Spasa izgradena vo 1916 godina.Slava na seloto e Spasovden i ovoj den e edinstven koga ivenci se vrakaat vo seloto da gi posetat svoite stari ognista i grobovite na svoite predci.

Slava na Spasovden kaj Kalina i Stojce Velkovski

Selo Iveni

Marko Gorgievski

Edna od poslednite stada goveda na pasiste

Stala

KAJMAKCALAN – GORDOSTA NA NIZHE

Kajmakcalan – gordosta na Nizhe, Nizhe Planina – gordosta na Mariovo i na Mariovcite. Planinata bogata so flora i fauna so vekovi gi darovala Mariovcite so svoite prirodni bogatstva. Za nejinata ubavina i za prekrasnite pejsazi, ne mozam da zboruvam. Toa ke go napravat moite fotografii. Jas mozam da zboruvam samo za legendite koi se povrzani so planinata, a mi gi prenese Cvetan Mavrovski po poteklo od Gradesnica.

Najvisokiot vrh na Nizhe e Kajmakcalan so 2520 metri nadmorska visocina, a svoeto ime go dobil po imeto na eden komita Kajmakam. Toj so svojata družina se iskacil na vrhot na planinata. Tuka iskopale pogolema dupka za da go skrijat zlatoto sto go sobirale od narodot, so koe kupuvale oruzje za borba protiv Turcite. Vojvodata gi prasal komitite koj ke saka da bide strazar na zlatoto, da se prijavi dobrovolno. Koga se prijavil Kajmakam, vojvodata pukal vo nego i go otepal velejki mu deka ke bide vecen strazar na zlatoto. Zborot “calan” na turski znaci krade.

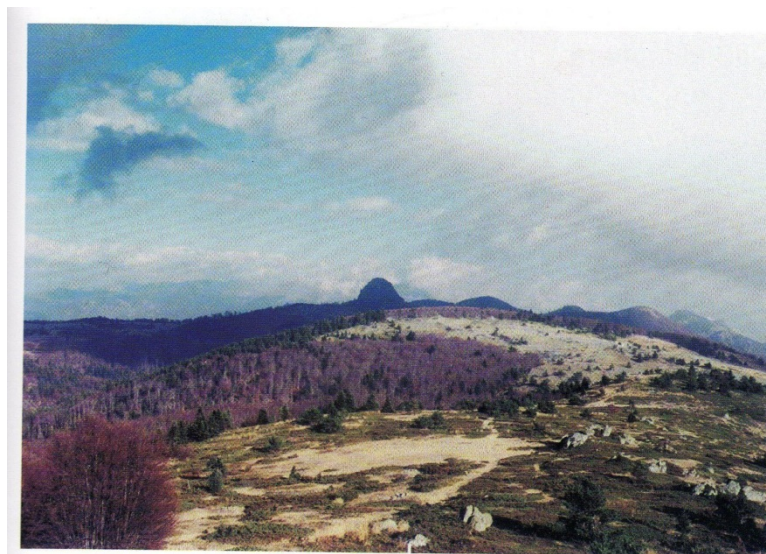
Kajmakcalan

Druga legenda zboruva za dva zmeja koi ziveele vo pazuvite na Nizhe.Edniot ziveel na Zmeica na 1453 metri nadmorska visocina vo Zmeickata Pester,a drugiot vo ezeroto na Dobro Pole na 1813 metri nadmorska visocina.

Edniot mu velel na drugiot deka zivee kako " glusec vo dupka ",a toj nemu deka zivee kako " zaba vo blato ".Zmejot od dobroto pole ja sakal za zena sestrata na zmejot od Zmeica,Jana,no ovoj ne sakal da mu ja dade.Zmejot od dobro pole go predizvikal zmejot zmeicki na dvoboj i Jana za da mu pomogne na svojot sakan,mu go presekla uckurot od pantalotnite na brata si,za da ne moze da se bori.No,i pokraj toa zmejot bil mnogu jak,pa go krenal svojot protivnik i go frill vo ezeroto na Dobro Pole.Ottogas ezeroto isteklo vo pozarsko i sega pretstavuva samo suvo mocusiste.Koga go videla toa Jana,pocnala da bega.Zmejot zmeicki se nalutil,ja zel racicata od raloto i frill po jana,no ne ja pogodil.Mestoto kade sto padnale se vika Cekutite.Po tret pat frill so krlebaskata (vid alat) i pak ne ja pogodil.Mestoto kade sto padnala,se vika Krlebaskata.Najposle frill so kamena ploca i ja pogodil.Mestoto kade sto ja otepal Jana so plocata i den denes se vika Janina Ploca.

Zmeicka pestera

Dobro Pole

Lakite

Blaci

Pette Cesmi

Karpesta figura

Planinarska Kujka

Nizhe vo esen

Ubavinata i zivopisnosta na planinata ja nadopolnuvaat i bistrите planinski reki koi gi ima vo izobilie. Tie niz celoto tecenie se ekoloski cisti i vodata moze da se pie. Edna od niv e Gradeska Reka, koja vo gornoto tecenie e narecena Urupska Reka, koja vo gornoto tecenie e narecena Urupska Reka. Eden od izvorite e pod Kravica, a drug pod Dobro Pole i se soedinuvaat pod mestoto Bojcova tumba. Drugi izvori koi se vlevaat vo Gradeska Reka se izvorite vo Mackarova Paprat, Grmadskata Reka, a vo dolnoto tecenie pod selo Zovik se vleva Satoka. Poradi svoeto kameno korito so dosta padovi i brzaci Gradeska Reka e narecena Kamena Reka.

Vo Makedonija edna od najubavite reki e Bela Reka, cie korito od nejziniot izvor pod Stavrin Vis pa se do vlevanjeto vo Crna Reka e od bel kamen, poradi sto naselenieto ja narekuva i Belica. Nejjini pritoki se Mala i Golema Reka, Trnovcica, Lesnica i Mnogu Suvodolici. Ovie reki izobiluvaa so ribi, od koi najpoznatata e recnata pastmka, denes recisi unistena.

Gradeska Reka

Izvorot na Gradeska Reka

Temnickiot vir na Gradeska Reka

Naumov vir na bela reka

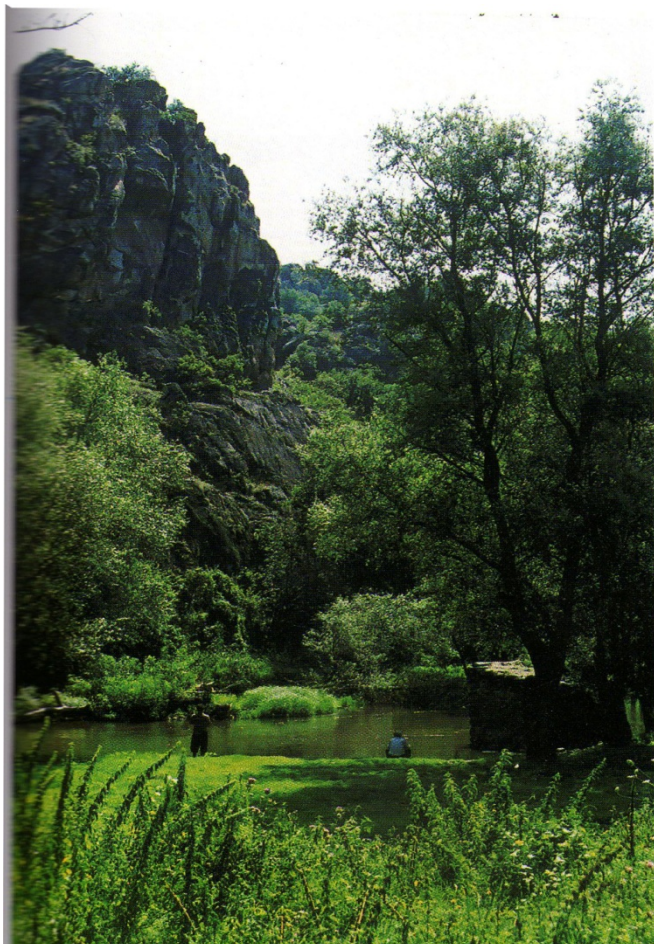

Skokalata – Bela Reka

I gradeska reka i Bela Reka se pritoki na Crna Reka. Mariovo ne moze da se zamisli bez kulturna Crna Reka, vo antikata poznata kako Erigon. Taa e izvor na zivotot za zitelite na raznite naselbi od praistorijata i podocneznite perioi i predmet na pozestvena pocit, poradi nemirniot voden tek koj pocit, poradi nemirniot voden tek koj gi sece planinite i predizvikuva raganje na buen rastitelen i zivotinski svet. Crna reka, drevniot Erigon, zasluzuva mnogu povejke vnimanie i trud, za da se otkrijat bezbrojnite predanija i vistinski nastani sto se slucuvale na nejzinite bregovi. Edno predanie govori za imeto na Crna Reka, koe navodno go dobila po toa sto "sekoj den zemala po nekoe cudo i zacnuvala po edna majka". No spored Georgi Trajcev, rekata go dobila toa ime, ne poradi pakostite, tuku od bojata na vodata, koja izgleda crna kako jaglen vo gorniot tek, pri samiot izvor vo Demirhisarsko, nad seloto vo Demirhisarsko, nad seloto Zeleznec. Tuka golemoto kolicestvo voda, koe bliko od podnozjeto na edna karpa, ima crna boja od crnata zelezna ruda so koja izobiluva toj kraj.

Rapeski most – Crna Reka

Rasimbegov Most – Crna Reka

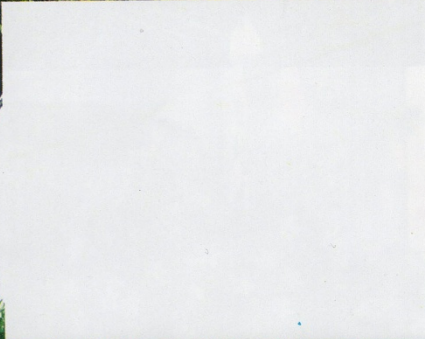
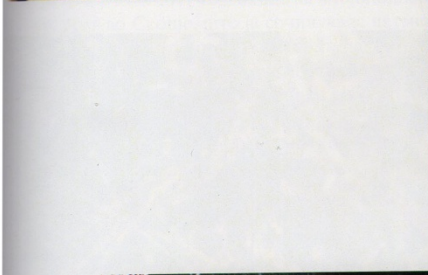

Brnicki Vodopad

Slivot na Brnicka Reka vo Crna

FLORA I FAUNA

МАРИОВО - Бисер македонски

MARIOVO I MEGLEN NIZ ISTORIJATA

Zbornik 2000

Kiril Penuslevski :

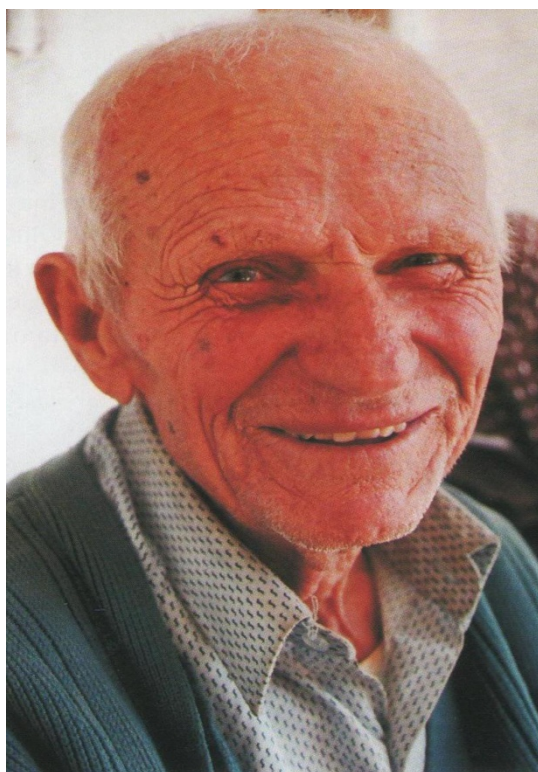
Pred devedeset godini golemiot srpsi naucnik Jovan Cvijik ja napisal slednata ocenka za Mariovo i negovoto naselenie:”Mariovo e najcistata slovenska oblast vo Makedonija – oblast na patrijahalen zivot so odvaj zabelezitelno tursko i Grcko – cincersko kulturno naselenie.Negovoto planinsko naselenie i po psihickite osobini e posebna oaza vo Makedonija : otvoreno ,dosetlivo,snaodljivo.”

Voislav S.Radovanik ja dopolnuva ovaa slika za mariovcite:”deka se otvoreni,vredni i veseli,sekogas podgotveni za pesna,prikazna i sega.”

Vo 1975 – 1977 god.ekipa na Filoloskiot Faklutet vo Skopje,sto ja socinuvale petmina profesori na Katedrata za literature,nekolku asistenti i dvajca sorabotnici od institutot za folklore,pod rakovodstvo Kiril Penusliski,go istrazuvale narodnoto tvorestvo na Mariovo.Nivniot zaklucok od kontaktite so mariovcite napolno bil identicen so ocenките na Cvijik i Radovanovik,osven sto bi dodale deka mariovcite se prirodno intelegentni lujge,mosne srdecni i gostoljubivi.

Mitra i Riste Beljekovi od Gradesnica

Stojce Petkovski od Makovo

Marija Trajkovska od Rapes

Boka Nedankovska od Zovik

Petkana Najdovska od Budimirci

Familija Kopackovi

Moite patesestvija ne zavrsvaat ovde. Mariovo e bogato so istorija, bogato so prirodni ubavini i pretstavua predizvik za sekoj fotograf, istoricar, ecologist, turist, za sekoj covek koj ja ljubi svojata tatkovina i saka da ja zapoznae do poslednata peda. Ovaa publikacija e nameneta za posirokata javnost, t.e. za obicniot covek, da se zapoznae so mini-malnite podatoci za istorijata na Mariovo, so prirodnite ubavini, a mnogu povejke so segas-nata sostojba vo koja se naogaat selata koi pos-tepeno no sigurno umiraat. Dali treba da go dozvolime toa?! Ako nadleznite organi go zaboravija Mariovo, togas narodot ne smee.

Pejsaz

RAZGLEDNICI OD MARIOVO

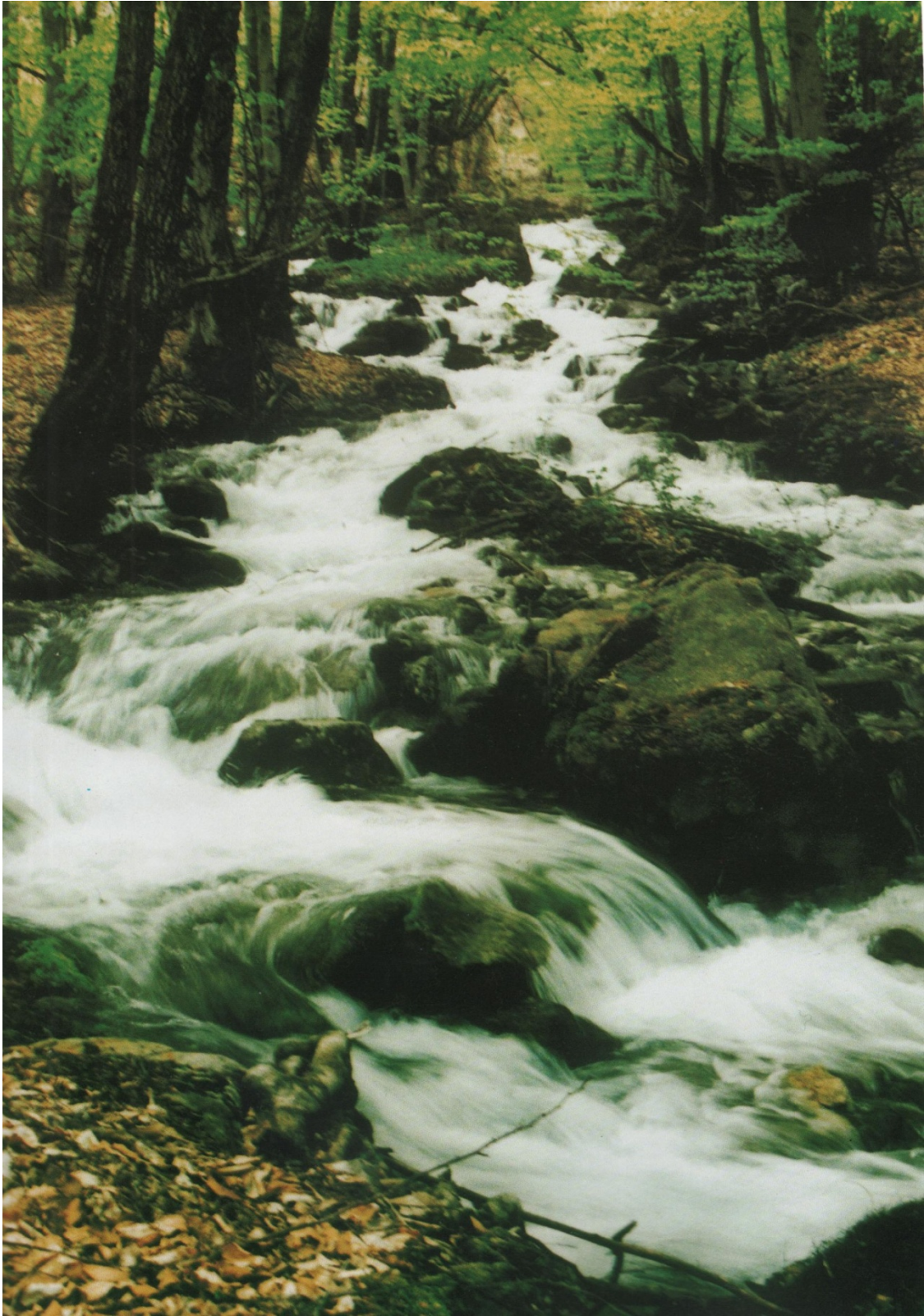

FOTO- KNIGA ZA IZVORNIOT I ARHAICEN DUH NA MARIOVO

Duhot e nasiot vodic.Toj ne vodi niz golemite prostranstva na vremeto i prostorot.Ne vrajka nazad vo vremeto do korenite na sevkupното postoenje ili ne seta niz prostorot megu dvata zemjini pola i uste podaleku megu dvata zemjini pola i uste podaleku,vo nedoglednite i nedostiznite na duhot.Zatoa morame da go "zauzdame ".Da go ogranacime na proctor sto mozeme da go vladeeme.

Katerina Mavrovska so svojot ljubopiten duh se koncentrirala na prekrasnata oblast MARIOVO koe e samo del od univerzumskata sevkupnost.Materijala i duhovna.Negovata pojavnost denes e razlicna od onaa pred mileniumite,no negovata estetika ne e namalena ne e namalena.Vo nekoi segmenti,mozebi i dooformena.Tie segmenti,cesto vistinski biseri na prirodната kreacija,ili na imaginativното i kreativno tvorestvo na covekot,povrzano so negovata egzistencija,se fascinaciiite koi go predizvikuvaa duhot na Katerina Mavrovska.Nepovtorlivite estetski formi na Mariovo taa neumorno,veke so decenii,gi lovi so svojot fotoaparat i prenesuvajki gi na fotografii im gi predocuva na gledacite na izlozbenite Sali niz makedonija.Vo nejzinoto fotografsko tvorestvo se srekaavaat bezbroj motivi,posebno od delot na Mariovo koj go opfakase opstinata Staravina ,no I od celata oblast.So svojata estetika,se istaknuvaat fotografiite so motivi od prirodните ubavini na prostorot okolu stameniot vrv Kajmakcalan na planinata Nizhe,so rekite sto istekuvaat od negovite široki poli,Gradeska Reka,Bela reka i drugite pomali rekicki,so prekrasni sumi,fascinantno oformenite karpi,ostatocite od istoriskite nastani i sl.

So svojata,realisticnost,arhaicnost i izvornost,posebno,privlekuvaat fotografiite na ostatocite od mariovskite sela,Gradesnica,Staravina,Budimirci,Rapes,Makovo i drugi,a kompletното fotografsko tvorestvo na Katerina Mavrovska go nadopolnuvaat i fotografii so folklorna vrednost i estetika,kako sto se fotografiite na licnosti vo originalna mariovska nosija, koi pretstavuvaat vistinski dokumenti za bogatoto narodno tvorestvo na ovoj kraj.

Posledniot proekt na Katerina Mavrovska,koj pretstavuva vistinska foto kniga,za mariovo,potkrepena so tekst,koj ni ja dopolnuva slikata za Mariovo,vo negovoto dalecno i poblisku minato i vo narodното predanie.Stotinata fotografii vo knjigata se potkrepeni so podolg tekst,koj go napisala avtorkata,pretpocituvajki istoriska literature preku fotografija.Na toj nacin ovaa kniga ke pretstavuva kompleksno delo koe na citatelot ke mu go dolovi mariovo,ne samo preku fotografijata,tuku i dobro oformeniot tekst,za istoriskite,etnografskite i geografskite osobini na ovaa oblast.So svojata soдрzina i koncepcijata ova delo znaci vistinsko z bogatuvanje na publikaciiite koi gi dopolnuvaat soznanijata za Mariovo,no i ni gi dolovuvaat negovite skrieni ubavini i neiscrpni vrednosti.

Prezentatorot I mecena na mariovskiot kraj Palenzo .Petko,Dimce po dedot Risto od Polcista dade golema prezentacija na istorijata na Mariovo I seloto Polciste I anrtopoloska genezata za istorijata na Mariovcite koi ostanale avtohtoni se do denes iako Balkanskiot Poluostrov bil glaven stezer za site vojni I tromegi za rascistuvanje na smetkite na svetskite sili I okupatori na teritorijata od Antickite Makedonci pa se do denes